

עו"ד על הפרשה

עורך: אלישי בן-יצחק, עו"ד
עורכת לשונית: עינב פלק

פרשת השבוע, חיי שרה, תשע"ה, גיליון מס' 1
בהוצאת לשכת עורכי הדין בישראל

"ואם לא הגידו לי ואפנה על ימין או על שמאל" הסכמי קדם-נישואין

אלישי בן-יצחק*

אקדמות מילין

פרשת השבוע מציגה לפנינו את התהליך למציאת בת זוג ליצחק – את הרגע שבו מצווה אברהם את עבדו אליעזר למצוא אישה לבנו יצחק, את הקווים המנחים שקבע אברהם לאישה הראויה,¹ את מבחן ההתאמה לאישה הראויה שקובע אליעזר,² ואת המשא ומתן שמנהל אליעזר עם משפחתה של רבקה לפני שהיא נישאת ליצחק.³ לצורך דיוננו כאן אבקש לעמוד ולו בקצרה, זעיר פה זעיר שם, על סוגיית ההסכמים שלפני הנישואין.⁴

לפי ההלכה היהודית, פקיעת הנישואין תחול באחד משני מצבים: הראשון הוא פטירת בן הזוג, השני הוא בהענקת גט כריתות לאישה. הכוח לשאת או לגרש מסור לרצונם החופשי של האיש ושל האישה,⁵ כלומר הגירושין אינם נובעים מכוח פסק דין של בית הדין אלא

אך ורק מהסכמת בני הזוג. תפקידו של בית הדין מצטמצם בהחלטה אשר תורה כי על בני הזוג לקיים את ההליך, את אקט הגירושין, אך אין בפסק הדין כדי להוות גירושין.⁶ לצד הענקת גט לרצונו של האיש יש בהלכה מחלוקת אם אפשר לכפות על האיש לגרש את אשתו.⁷ בפועל ממעטים בתי הדין להוציא פסקי דין הכופים לתת גט, וזאת נוכח אימוץ הגישה⁸ המחמירה כי אין לכפות מתן גט. מצב זה גורם בהכרח לסיטואציות קשות של נשים אשר נותרות עגונות במשך שנים ונתונות למעשי סחיטה, נקמה והתעמרות של הבעל המסרב לתת את הגט.⁹

הימנעותו של בית הדין מלכפות גט גורמת לא פעם לתוצאות אבסורדיות, ואביא למשל את אחד התיקים שבהם ייצגתי אישה בהליכי גירושין בבית הדין הרבני האזורי בתל אביב. הבעל מצדו הגיש תביעה לשלום בית בין בני הזוג, אך בית הדין הרבני פסק שבכניסות המקרה אין מקום לשלום בית. מיד לאחר מכן הגישה

*עו"ד אלישי בן-יצחק מוסמך במשפטים מהאוניברסיטה העברית, בעל משרד עורכי דין ומרצה מן החוץ במרכז האקדמי שערי משפט.

¹ בראשית כד, ג-ט.

² בראשית כד, יג-יד.

³ בראשית כד, מח-נט.

⁴ מהי הצורה התקינה בעברית, נישואין או נישואים? על פי האקדמיה ללשון, הצורות בסימות ין ומקבילותיהן בסימות ים תקינות הן, אין ביניהן כל הבדל של משמעות והבחירה ביניהן היא בחירה סגנונית. עם זאת, במילון למונחי הדמוגרפיה של האקדמיה (תשמ"ז, 1987) העדיפה הוועדה שהכינה את המילון את הצורות בסימות ים במילים **נְשׂוּאִים**, **אָרוּסִים**, **נְרוּשִׁים** – משום שראתה בהן צורות עבריות טהורות, אך לא פסלה את הצורות הרווחות בסימות ין. ברשימה זו נאמץ את הצורות הקדומות בסימות ין, שהשתרשו היטב בשיח המשפטי.

⁵ בחרם דרבנו גרשום מאור הגולה מסוף המאה ה-10 הושווה כוחה של האישה לכוחו של האיש כך שמעשה הגירושין צריך להיות ברצון שני בני הזוג. ראו **שו"ת הרא"ש**, כלל מב, סימן א.

⁶ מנחם אלון **מעמד האשה, משפט ושיפוט מסורת ותמורה, ערכיה של מדינה יהודית ודמוקרטית**, 297–298 (תשס"ה).

⁷ רמב"ם משנה תורה, הלכות אישות, פרק יד, הלכה ה, ובהלכות גירושין, פרק ב, הלכה כ. **תוספות**, כתובות סג, ב, דב"ה "אבל אמרה"; רבינו תם **ספר הישר**, תשובות, סימן עז. ראו גם רצון ערוסי "הגורם העדתי בפסיקת ההלכה, כפיית הגט במורדת (מ'איש עלי' אצל יהודי תימן)" **דיני ישראל** י"א, קכה (תשמ"א–תשמ"ג); עזרא בצרי "גט מעושה", **שנתון המשפט העברי** טו–טז 535 (תש"ן–תשנ"א); הרב שאול ישראל "על כפייה ורצון בגט" **תורה שבעל פה** יב, לב; שאר-ישוב כהן "כפיית הגט בזמן הזה" **תחומין** יא, 195 (תש"ן); הרב רפאל שילה **משכן שילה**, בעיית הכפייה במתן הגט, קצב (תשנ"ו).

⁸ רבי עקיבא איגר **דרוש וחינוש** א, כתבים, דף צא.

⁹ במקרה שהאישה היא המסרבת לתת גט, קיים פתרון בשם "היתר מאה רבנים" המאפשר לגבר לשאת אישה נוספת גם בלי גט מאשתו. ראו **אנציקלופדיה תלמודית** כרך יז, ערך "חרם דרבינו גרשום", פסקה יז, "היתר מאה רבנים".

כאלו הן ככלואות שאינן יכולות להינשא, ולבית הדין אין כל כוח להושיע אותן.¹⁶ אחד החששות הגדולים מהסכם קדם-נישואין הוא השאלה אם הם כופים על הבעל לתת גט. הראשון לציין, הרב שלמה עמאר, אינו מזהה את החשש לכפיית גט במקרה של הסכמי קדם-נישואין, וזאת מהטעם שהאיש התחייב והסכים לכך עוד לפני הנישואין, ובמצב זה אין שום כפייה, לא על הגט ולא על הממון.¹⁷ הרב חיים דוד הלוי בדונו בסוגיה זו מפיג את החשש שמא בהסכמים מעין אלו יש משום נבואה המגשימה את עצמה, שכן בני הזוג דואגים לגירושיהם עוד לפני שהתחתנו. לתפיסתו ההפך הוא הנכון; דווקא היעדר הסדרה הוא שיכול לערער את חיי הנישואין, ועל כן הוא קובע כי לא זו בלבד שההסכם אינו מנוגד להלכה, אלא שישודותיו כבר מצויים בה.¹⁸ לעומתם כאמור יש המתנגדים להסכמי קדם-נישואין. למשל הרב אליעזר מלמד, הסבור שאין לחתום על הסכמי קדם-נישואין מסוג הסכם לכבוד הדדי משום שניסוחו המוצע מעורר בעיות.¹⁹ בגישה זו אוהז גם הרב ישראל רוזן.²⁰

סוף דבר

דומה כי הסוגיה שעליה עמדנו כטיפה מן הים, יש בה כדי לבטא את המתח המתמיד בין חדש לישן, בין הרצון להתקדם ולפתור בעיות קשות ובין העובדה שמערכת נורמטיבית אינה בנויה ואינה מסוגלת לסבול טלטלות. אלא שזו דרכה של הלכה – הנקראת כך משום שדרכה לילך, להתפשט ולהתקדם, ומקורו של חידוש ושל הלכה יכול לצמוח מלמעלה, כצו האל וכחוק קטגורי, או מלמטה, מדרכן של הבריות.

האישה בקשה למתן גט, בעקבות דיונים, הוכחות וסיכומים שבהם הוכיחה לבית הדין למה עניינה הוא מקרה קלאסי שבו יכול בית הדין לחייב בגט. דא עקא כי פסק הדין קבע שאין מקום לכפות על הבעל לתת גט. כאשר פוסק בית הדין באותו תיק שאין מקום לשלום בית ומיד לאחר מכן אינו מוצא מקום לכפות גט כתביעה לגירושין, הרי זה אבסורד. מצבים מעין אלו הולידו את הרצון לתור אחר פתרונות שימנעו את עגינותן של נשים, ואחד מהם הוא הסכמי קדם-נישואין – שם כולל לשני סוגי הסכמים אפשריים,¹⁰ הסכם ממון¹¹ והסכם לכבוד הדדי.¹²

פוסקי ההלכה בימינו

החידוש שבהסכם קדם-נישואין עורר דילמות הלכתיות, ערכיות ומעשיות לא פשוטות.¹³ כדרכו של חידוש יש לו מצדדים העומדים לימינו ויש המתנגדים לו. עם התומכים ברעיון של הסכמי קדם-נישואין¹⁴ נמנה הרב שלמה דיכובסקי, אשר מוכן לקבל הסכם קדם-נישואין כצו השעה נוכח הצורך בהם, ועל כן רואה במוסד זה כלי נוסף העומד לרשות בית הדין לפתרון בעיות קשות.¹⁵ הרב אליהו בקשי-דורון אף הוא נדרש לסוגיית הסכמי קדם-נישואין ואף נכון לקבלם נוכח המציאות שבה זוגות חיים בפירוד בלי לקבל גט; הנשים במקרים

¹⁰ הרב דוד בן זיון "הסכמי קדם נישואין – דילמות ערכיות, הלכתיות ומעשיות" **צהר** כ, 79 (תשס"ה).

¹¹ מטרתו של הסכם זה לקבוע את אופן חלוקת הממון בין בני הזוג.

¹² מטרתו של הסכם זה להבטיח את הפרדה בין הממון לגט. כלומר, הסכם זה מבקש להבטיח את מתן הגט ללא כל תלות בדרך חלוקת הרכוש בין בני הזוג.

¹³ ראו בן זיון, הערה 10.

¹⁴ ודוק: גם כאשר אומרים אנו תומכים, עלינו לסייג ולומר כי נוהגים הסכמי קדם-נישואין לא מעטים, חלקם מוכרים וחלקם לא מוכרים מבחינה הלכתית. כלומר, ייתכן שהסכם ממון ינוסח באופן שאינו תואם את רוח ההלכה ועל כן לא יכירו בו. לדיונים בניסוחם של הסכמים ראו למשל הרב בניהו ברונר "הסכם קדם נישואין על פי ההלכה – נוסח חדש" **צהר** כז, 279 (תשס"א); דוד משלב "הסכמים קדם נישואין" **תחומין** כא, 288 (תשס"א); הרב אלישיב קנוהל "הכתובה והסכמי ממון בנישואין" **תחומין** כא, 324 (תשס"א); הרב אברהם צבי שינפילד "הסכמי ממון קדם נישואין" **תחומין** כב, 148 (תשס"ב); הרב דוד בס "הסכמי קדם נישואין מטרתם ודרך ניסוחם" **צהר** כ, 93 (תשס"ה); הרב אליעזר איגרא "על הסכם קדם נישואין – מבט מעשי" **צהר** כ, 117 (תשס"ה); רחל לבמור "הסכמי קדם נישואין למניעת סרבנות גט בישראל" **שנתון המשפט העברי** כג, 127 (תשס"ה); הרב דב ישראל פוגל "בקש שלום ורדפהו: על הסכם קדם נישואין לשלום" **צהר** כד, 127 (תשס"ו).

¹⁵ הרב שלמה דיכובסקי "הסכמי ממון קדם נישואין" **תחומין** כא, 279 (תשס"א).

¹⁶ הרב אליהו בקשי-דורון "הצעה לפתרון בעיית סרבני הגט" **שו"ת בניין אב**, חלק ג, סימן סג.

¹⁷ **שו"ת שמע שלמה**, חלק ו, סימן יט, סעיף ט. בסימן כ דן הרב עמאר בהרחבה בשאלה אם הסכם קודם לנישואין פוגם בכשרות הגט.

¹⁸ **שו"ת מים חיים**, חלק א, סימן מג.

¹⁹ הרב אליעזר מלמד "הסכם קדם נישואין – לא לחתום" (תשס"ד) <http://www.yeshiva.org.il/midrash/2316>.

²⁰ הרב ישראל רוזן "הסכמי קדם נישואין בישראל – אסון חברתי" **צהר** כד, 111 (תשס"ו).